1

Ноември в Холандия

Никъде другаде светът не може да бъде толкова унило ръмящ и тъжен, провинцията – тъй отвратително негостоприемна, а улиците – тъй замрели под повеите на дъжда, както през късната есен в Холандия. И никога големият град не навява такава утеха и запотените прозорци на кафенетата не предлагат толкова обещания за топлина и за близост, преди да дойде зимата. Тогава любовта може да се промъкне вътре на пръсти – също и при тях, и може би тъкмо при тях, при онези, които се чувстват уморени и стари и у които надеждата за по-добри времена заплашва да се пропука под тежестта на миналото.

През онази есен на 1928 година Рика Хагенаар-Ван дер Ланс имаше поне сто причини да е уморена. Уморена от безкрайните разправии със съпруг, който така и не желаеше да разбере, че тя наистина го е напуснала, и смяташе, че ще се върне при него с подвита опашка. Уморена от безплодните си усилия като жена с четири малки деца, без професия и средства за съществуване да си изгради самостоятелен живот. Уморена също и от роднините, при които беше потърсила убежище, но които без заобикалки ясно ѝ показваха, че което е съединил Бог, не бива да бъде разделяно и със сигурност не от човек, който – и тук я гледаха многозначително – все пак лично беше постлал леглото, от което тя сега тъй разгневено се опитваше да се изплъзне.

Сякаш самата Рика можеше да забрави как като младо момиче беше заложила на карта всичко, включително честта си и вечния душевен покой, за да може да се омъжи за човека, който сега си беше кошмар за нея. Навремето беше много романтична история, от рода на „Ромео и Жулиета“, само че сред дребнобуржоазния декор на еснафската среда в Хага след смяната на столетието. Хендрика Вилхелмина Йохана, както беше пълното име на Рика, беше родена там на 29 септември 1891 г. като най-голямата дъщеря на католика, търговец на картофи, Ян ван дер Ланс. Майка ѝ произхождаше от семейство с донякъде съмнителна репутация и може би именно затова тя се бе превърнала в жена с викториански възгледи – твърда към себе си, твърда към другите. „Тя приличаше на силната жена от Светото писание“, както по-късно щеше да гласи църковният ѝ некролог. Управляваше петте си дъщери и трима синове с желязна ръка, с Бог и римокатолическата църква като крепост зад себе си, докато мъжът ѝ се бе посветил на бизнеса си и с видимо удоволствие търпеше ролята ѝ на „патер фамилиас“.

Дъщерите Ван дер Ланс бяха впечатляващи: хубави девойки с ярко присъствие, каращи се непрекъснато и опитващи се да се надминат една друга, но същевременно неразделни. Като най-голяма, Рика всъщност беше предопределена да бъде верен придатък на майка си, само че тази роля не ѝ бе присъща в действителност. За подобна работа притежаваше твърде много черти на героиня от приповдигнатата девическа литература от онези дни: от една страна, прекалено чувствителна и емоционална за напористата, гръмка среда, в която

беше израснала, от друга – склонна към независимост на духа, което по онова време се считаше за далеч не най-подходящо за младо момиче. У нея имаше някакво неспокойство, а впечатляващите ѝ, почти черни очи сякаш винаги търсеха нещо, което да засенчи ежедневието.

Като дете Рика беше силно вярваща. Бяха времена, когато Църквата и родителите заговорничеха, за да внушат с общи усилия на децата каква благодарност дължат на възпитателите си, и година след година тя настървено си бе записвала блудкавите текстове, от които господин пасторът толкова се възхищаваше. За спомен от първото си свето причастие през 1903 година беше написала едно украсено с ангелчета благодарствено писмо до родителите си:

Как ли да ви възмездя всичко, всичко онова, което вие сте направили за мен и все още правите. Няма да мога напълно, но ще се опитам, доколкото е във възможностите ми. Днес сутринта се молих на Исус да ви обсипе с Божията си благодат. Повярвайте ми, Обични ми Родители, аз никога няма ви забравя в молитвите си, ще остана вярна Богу и ще вървя по пътя на добродетелта.

На снимката, направена по този повод, дванайсетгодишната Рика бе истинска Христова невеста. Нищо в очите ѝ не загатваше, че някога ще копнее за друго, освен за „блажената наслада" на Христос, която тя – по собствените ѝ думи – този ден се е научила да вкусва. Четири години по-късно същите тези очи гледаха със същата всеотдайност Вилем Хагенаар и нищо не сочеше, че тя някога ще копнее за нещо повече от него.

***

Вилем беше деветнайсетгодишен, когато за пръв път спря поглед на по-голямата дъщеря на Ван дер Ланс. С фино очертаното си лице и пухкави мишници, тя изглеждаше като току-що изскочила от пощенска картичка и той мигом се влюби в нея. На свой ред стройният студент с пламенен поглед отговаряше напълно на образа, който Рика си бе създала за бъдещия си съпруг. На любовта им обаче явно ѝ бе писано да има твърде кратко бъдеще, защото бащата на Вилем беше протестантски главен учител, който таеше дълбока неприязън към всичко, свързано с папщината. Освен това той смяташе Ван дер Лансови за прости еснафи. Родителите на Рика на свой ред по същия начин потръпваха от мисълта, че дъщеря им ще се омъжи за друговерец. Брак с протестант, смятаха те, щеше безвъзвратно да я тласне към смъртен грях.

Когато се разчу, че младата двойка продължава да се среща тайно въпреки всички забрани, мама Ван дер Ланс взе драстични мерки. Преместиха седемнайсетгодишната Рика в католическия пансион „Сакре Кьор" в Мурдейк, чак на другия край на Холандс Дийп[1], отдалечен на шейсет безопасни километра от Хага. Като че ли имаше ефект. Писмата, които тя пращаше вкъщи, бяха смирени и

[1] Широка река в Холандия, естуар в делтата Рейн и Маас. – Б.пр.

богобоязливи, а за младия хагчанин не отронваше и дума. Но принудителната раздяла само още повече разпали нелегалната любов. Изпълнен с твърда решимост, Вилем будуваше нощ след нощ за поредния технически изпит по пътя към осъществяването на детската си мечта: постъпване на работа в обгърнатата по онова време с бляскав ореол *Рейксватерстаат* – Службата за управление на водите. Като висша институция, отговаряща за пътищата, мостовете, каналите и дигите, тази държавна институция играеше водеща роля в индустриализацията, съществена за холандското благополучие, и то именно сега, когато колониалната собственост, от която открай време се забогатяваше, започваше да пресъхва като източник на доходи.

През 1911 г. Вилем успешно взе приемния изпит за Службата. Първото, което направи, беше да грабне колелото си и с рекордна скорост да подкара към Мурдейк. Като пристигна там, изкатери се по високата стена, отделяща пансиона от греховния външен свят, проби си път през пищящите момичета и уплашените монахини и грабна Рика. Чак на следващия ден двойката бегълци се появи в Хага. Рика беше пристанала официално, окончателно беше изгубила честта си и на двете двойки родители не им оставаше друго, освен да дадат благословия за женитба.

На сватбената снимка Вилем се пъчи триумфално. Булката му с очите си на сърна гледа мечтателно в обектива, съзнавайки напълно изключителната романтика на момента: Истинската Любов триумфираше, също като в книгите ѝ и в глупавите филми, които беше гледала в киното. Но колкото и миловидно впечатление да правеше, Рика не беше слабачка. Понеже родителите ѝ отказаха да присъстват на церемонията и бяха забранили и на братята и сестрите ѝ да отидат, тя настоя сватбената каляска след приключване на ритуала да мине покрай родната ѝ къща на хагския канал „Биненсингел". Пред къщата предизвикателно стана права, така че всеки да види колко хубаво изглежда тяхната черна овчица в девственобялата си булчинска рокля – това последното предизвика допълнително възмущение у мама Ван дер Ланс.

Младата двойка се установи във вила на Рейксватерстаат в Апелдорн, градче във Велюве[2], което след прокарването на Апелдорнския канал се бе развило като център на отечествената хартиена промишленост. Тук през 1915 година Рика даде живот на син, който получи малкото име на баща си. Две години по-късно последва дъщеря, която пък като един вид реверанс за помирение към Хага беше наречена Ламбертина, на майката на Рика. Отношенията междувременно отново се бяха нормализирали, та макар и само защото родителите Ван дер Ланс притежаваха достатъчно римокатолически прагматизъм, за да съзнават, че доживотна забрана за общуване с любимата им щерка нямаше да донесе добро никому. Затова всяка неделя хем палеха свещичка за упокой на душата ѝ, хем същевременно с пълна сила се радваха на първите си внучета, които – бляскава победа за Ван дер Лансови, горчиво поражение за Хагенаарови – получиха католическо възпитание.

[2] Гориста и песъчлива област в провинция Гелдерланд, част от която днес е природен резерват. – Б.пр.

Бяха оптимистични времена. Фабриките громоляха, комините пушеха и, едно след друго, вълнуващи открития завоюваха победи в бита – от електричеството и автомобилите до радиото и грамофоните с фуния. Скоро след раждането на малката Берта преместиха Вилем в Ден Бош[3]. Тамошното поделение на Рейксватерстаат се славеше като изключително светско и прие младото семейство Хагенаар с разтворени обятия. Пък и те бяха привлекателна двойка, която явно си пасваше идеално. И двамата – благословени с голяма доза чар, и двамата – суетни и луди по елегантните дрехи, вечерните забавления и танците, а и все още се показваха като страстно влюбени – същински „гълъбчета", както сестрите на Рика подигравателно ги описваха.

Рика и Вилем се чувстваха като риба във вода сред богатия католически живот на брабантската столица и през 1921 г. се роди третото им дете. Кръстиха момченцето Ян, на дядо му по майчина линия, а може би и заради величествената катедрала „Свети Ян", близо до която живееха. През следващата година Вилем поръча да им направят семеен портрет. Той самият – преуспял мъж в разцвета на силите си, с три хубави деца и жена с нещо толкова непристойно в погледа ѝ, че всеки мъж би му завидял – изглежда, нищо и никой не можеше някога да съкруши това щастие.

[3] Официално – Хертогенбош, град в Южна Холандия, столица на провинция Брабант. – Б.пр.